

RRUGËT DREJT QËNDRESËS:

VLERËSIME RAJONALE NGA PUNA
ME TË RINJTË PËR PARANDALIMIN
E KRIMIT DHE EKSTREMIZMIT TË
DHUNSHËM

RRUGËT DREJT QËNDRESËS:

VLERËSIME RAJONALE NGA PUNA
ME TË RINJTË PËR PARANDALIMIN
E KRIMIT DHE EKSTREMIZMIT TË
DHUNSHËM

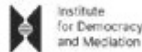
Projekti "Forcimi i qëndresës së të rinjve ndaj dhunës dhe krimit" u mbështet nga grantet e projektit rajonal "SMART Balkans – Shoqëria Civile për Shoqërinë e Përbashkët në Ballkanin Perëndimor" zbatuar nga Centar za promociju civilnog društva (CPCD), Qendra për Kërkim dhe Politikëbërje (CRPM) dhe Instituti për Demokraci dhe Ndërmjetësim (IDM); me mbështetje financiare nga Ministria e Punëve të Jashtme Norvegjeze (NMFA).

Rrugët drejt Qëndresës:

Vlerësime rajonale nga puna me të rinjtë për parandalimin e krimit dhe ekstremizmit të dhunshëm

© Tiranë, 2025

Përmbajtja e dokumentit është përgjegjësi e organizatave zbatuese të projektit dhe nuk pasqyron domosdoshmërisht qëndrimet e Ministrisë së Punëve të Jashtme Norvegjeze (NMFA) ose konsorciumit SMART Balkans.

Lista e shkurtimeve

- CAWI – Intervistim përmes formateve online
- OSHC– Organizatë e Shoqërisë Civile
- EU – Bashkimi Evropian
- EUROSTAT – Zyra Evropiane e Statistikave
- FES – Fondacioni Friedrich-Ebert-Stiftung
- IDM – Instituti për Demokraci dhe Ndërmjetësim
- IANS – Instituti për Aktivizem dhe Ndryshim Social
- ILO – Organizata Ndërkombëtare e Punës
- NEET – Trajnim ose Punësim jashtë sistemit arsimor
- OSBE – Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë
- P/CVE – Parandalimi/Kundërshtimi i Ekstremizmit të Dhunshëm
- UNDP – Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim
- UNODC – Zyra e Kombeve të Bashkuara për Drogat dhe Krimin
- WBCTI – Nisma Kundër-Terrorizmit në Ballkanin Perëndimor

TABLE OF CONTENTS

1. Hyrje.....	10
2. Metodologjia.....	14
2. Methodology.....	14
3. Kontekstualizimi i sfidave dhe tendencat e identifikuarat për të rinjtë në tre vende të Ballkanit Perëndimor	19
4. Gjetjet kryesore: Shqipëria.....	27
4. Gjetjet kryesore: Bosnja e Hercegovina.....	33
4. Gjetjet kryesore: Kosova.....	39
5. Mundësi rajonale të ndërsjellta.....	47
6. Praktikant e mira dhe mësimet e nxjerra.....	51
7. Përfundime dhe reflektime mbi politikant.....	57
Aneks.....	66
Bibliografia dhe materialet burimore	71
Përmbledhje e projektit.....	74

RRUGËT DREJT QËNDRESËS:

PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE

Ky vlerësim empirik shqyrton qëndrueshmërinë tek të rinjtë në Shqipëri, Bosnje dhe Hercegovinë, dhe Kosovë¹, përmes një qasjeje të kombinuar metodologjike, që përfshin si të dhëna sasiore nga anketimet, ashtu edhe njohuri cilësore të mbledhura nga diskutimet në fokus grupe dhe intervistat me persona kyç. Ky vlerësim synon të identifikojë modelet e perceptimeve, sjelljeve dhe cenueshmërive të të rinjve në lidhje me arsimin, punësimin, angazhimin qytetar, kohezionin social, si dhe ekspozimin ndaj krimit dhe ekstremizmit të dhunshëm.

Një anketë e strukturuar online u zhvillua me mbi 80 të rinj të moshës 14 deri në 29 vjeç në të tre vendet. Sondazhi u projektua për të siguruar përfaqësim të balancuar sipas gjinisë, vendbanimit urban-rural, dhe statusit arsimor e të punësimit. Mbledhja e të dhënave u realizua duke përdorur metodën CAWI (ang) dhe u plotësua nga diskutime në fokus grupe dhe intervista me aktorë të shoqërisë civile, edukatorë dhe zyrtarë publikë të përfshirë në nisma kundër krimit dhe dhunës për të rinjtë.

Gjetjet Kryesore Sasiore:

- **78%** e të anketuarve identifikuan pasigurinë ekonomike si shqetësimin kryesor, me nivele papunësie tek të rinj të që variojnë nga **27%** në Shqipëri deri mbi **40%** në Kosovë.

¹ ylli (*) nuk i paraprin statusit të Kosovës dhe është në përputhje me Rezolutën 1244/1999 të Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara, si dhe me mendimin e Gjykatës Ndërkombëtare të Drejtësisë mbi Deklaratën e Pavarësisë të Kosovës

- Më shumë se **50%** e pjesëmarrësve shprehën dëshirën për të emigruar, kryesisht për shkak të mungesës së mundësive dhe zhgënjimit politik.
- Më shumë se një e treta e të rinjve raportuan ekspozim ndaj gjuhës së urrejtjes, dhunes dixhitale e veçanërisht grupmoshat 18–24 vjeç apo aktivistet janë viktime e sulmeve online apo fizike për shkak të angazhimit të tyre.
- Besimi ndaj institucioneve vazhdimisht është i ulët në të tre vendet, veçanërisht tek të rinjtë në zonat rurale apo komunitetet e pakicave etnike.

Gjetjet kryesore Cilësore:

- Pjesëmarrësit në grupet e fokusit sollën në vëmendje përhapjen e gjerë të punësimit informal, përjashtimin social dhe mungesën e reagimit nga strukturat e qeverisjes vendore, si faktorë kritikë stresi dhe presioni negativ tek të rinjtë.
- Shumë të rinj e perceptojnë rrezikun e radikalizimit si të rrënjosur në probleme ekonomike dhe sociale sesa të shtyrë nga ideologjia.
- Përjetimet e diskriminimit – me bazë gjinore, etnie apo përkatësie politike – mbeten të përhapura dhe shpesh të paraportuara.

Ky vlerësim tregon se qëndrueshmëria e të rinjve formësohet nga faktorë të ndërthurur socio-ekonomikë dhe të qeverisjes. Megjithë dallimet për secilin shtet, prirjet e përgjithshme tregojnë për sfida të përbashkëta rajonale që lidhen me

përrjashtimin sistematik të të rinjve në funksionimin e shtetit (pavaresisht strategjive, retorikës politike apo angazhimeve të kufizuara në periudha fushatash elektorale), papunësinë e padeklaruar dhe infrastrukturën sociale.

Gjetjet theksojnë nevojën për ndërhyrje politike të bazuara në të dhëna, të orientuara drejt rritjes së mundësive për punësim, përmirësimin të cilësisë së arsimit dhe forcimit të pjesëmarrjes së të rinjve në proceset demokratike. Raporti përfundon me rekomandime të drejtuara ndaj qeverive, strukturave dhe agjencive ligjzbatuese, autoriteteve vendore dhe institucioneve arsimore, për të nxitur zhvillimin e qëndrueshëm dhe gjithëpërfshirës të të rinjve në Ballkanin Perëndimor.

Rasti tragjik i vrasjes së 14-vjeçarit nga bashkëmoshatarit i tij pranë një shkolle në Tiranë thekson nevojën kritike për masa efektive sigurie në shkolla dhe parandalimin e dhunës së cdo forme tek të rinjtë.

Në Bosnjë e Hercegovinë, Klubi “Bëhu Burrë” në Tuzla dallon si një shembull pozitiv i iniciativave të drejtuara nga të rinjtë që adresojnë dhunën dhe promovojnë praktika të shëndetshme të rritjes dhe qëndresës.

Në Kosovë, **nivelet e larta të femicidit dhe dhunës seksuale të bazuar në gjini** theksojnë nevojën urgjente për të adresuar dhunën e bazuar në gjini si pjesë e programeve të qëndrueshmërisë së të rinjve.

1. HYRJE

Ky raport paraqet gjetjet e një vlerësimi empirik që shqyrton qëndrueshmërinë e të rinjve në Shqipëri, Bosnje dhe Hercegovinë, dhe Kosovë. Ai bazohet në një kuadër rajonal që eksploron format si të rinjtë manovrojnë përmes vulnerabiliteteve socio-ekonomike, angazhohen në jetën qytetare dhe përgjigjen ndaj rreziqeve që lidhen me krimin, dhunën dhe ekstremizmin. Ky vlerësim kombinon metoda sasiore dhe cilësore për të gjeneruar njohuri të bazuara në të dhëna që mund të informojnë politikatat e të rinjve, programet dhe përgjigjet institucionale.

Ky vlerësim është motivuar nga shqetësimet në rritje lidhur me përjashtimin e të rinjve, papunësinë e fshehur, presionet e migracionit dhe ekspozimin ndaj dhunës në Ballkanin Perëndimor. Pavarësisht angazhimeve të qeverive kombëtare për të përmirësuar rezultatet e të rinjve—përmes reformave në arsimin, nismave për punësim dhe strategjive për angazhim qytetar—mbeten hendekë të mëdha në kuptimin e nevojave, aspiratave dhe përvojave të jetuara të të rinjve në nivel lokal.

Siç përcaktohet në Rezolutën 2250 të Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara për të Rinjtë, Paqen dhe Sigurinë (2015), të rinjtë mund të luajnë një rol vendimtar në parandalimin dhe zgjidhjen e konflikteve dhe janë një aspekt kyç i qëndrueshmërisë, gjithëpërfshirjes dhe suksesit të përpjekjeve për ndërtimin e paqes.

Analiza e rasteve, siç është dhuna tragjike në shkollë në Shqipëri, ku një **14-vjeçar u vra nga një bashkemoshtar pranë një shkolle në Tiranë**, theksojnë nevojën kritike për masa efektive sigurie

në shkolla dhe parandalimin e dhunës tek të rinjtë. Po ashtu, **“Klubi Bëhu Burrë” në Bosnje dhe Hercegovinë** shërben si një model i iniciativave të drejtuara nga të rinjtë që adresojnë dhunën dhe promovojnë një maskulinitet të shëndetshëm, duke ofruar shembuj konkretë që ilustronë prirjet më të gjera të identifikuara në kërkimin. Në **Kosovë, nivelet e larta të femicidit dhe dhunës seksuale me bazë gjinore** pasqyrojnë nevojën urgjente për të adresuar dhunën me bazë gjinore si pjesë e programeve të qëndrueshmërisë së të rinjve, një sfidë që mbetet thelbësore për kohezionin social të rajonit.

Raporti ka për qëllim të adresojë pyetjet kërkimore:

- Cilat janë sfidat dhe shqetësimet kryesore që po përballen të rinjtë në Shqipëri, Bosnje dhe Hercegovinë, dhe Kosovë?
- Si i perceptojnë të rinjtë mundësitë për pjesëmarrje, arsim dhe punësim?
- Cilat janë prirjet rajonale të cënueshmërisë së të rinjve ndaj krimit, dhunës dhe radikalizimit?
- Si ndikojnë variablat demografikë, gjeografikë dhe socialë në qëndrueshmërinë e të rinjve?

Përmes këtij vlerësimi empirik, raporti ka për qëllim të ofrojë një pasqyrë të plotë dhe krahasuese të perspektivave të të rinjve në tre vende, duke theksuar si dinamika të përbashkëta rajonale, ashtu edhe kontekste specifike për secilin vend. Ai gjithashtu identifikon mangësi në politika dhe programe dhe propozon ndërhyrje të synuara për të forcuar qëndrueshmërinë e të rinjve dhe përfshirjen sociale. Ky vlerësim ofron një analizë të thelluar të të dhënave të mbledhura; megjithatë, këto të dhëna mund të krosreferencohen shtesë për të mësuar më shumë rreth profilit të të rinjve dhe mendimit të tyre mbi realitetin e vendit. Prandaj, çdo lexues i kujdesshëm

i të dhënave të interpretuara do të zbulojë sigurisht disa dimensione të tjera të përgjigjeve të dhëna, që mund të shërbejnë si një pikënisje për analiza shtesë dhe kërkime akademike dhe profesionale. Qëllimi dhe synimi i këtij vlerësimi është jo të ofrojë përgjigje përfundimtare për rrugët drejt qëndrueshmërisë, por të ngrëjë disa çështje për diskutim dhe debat të mëtejshëm shkencor dhe profesional, si dhe të inkurajojë ndërmarrjen e hapave konkretë dhe zgjidhjeve për përmirësimin e standardit të jetesës (e jo vetëm për të rinjtë) në Shqipëri, Bosnje dhe Hercegovinë dhe Kosovë.

2. METODOLOGJIA

Ky vlerësim përmbledh një strukturë studimore metodash mikse në vlerësimin e qëndrueshmërisë së të rinjve në Shqipëri, Bosnje dhe Hercegovinë, dhe Kosovë. Metodologjia integron teknika të mbledhjes dhe analizës së të dhënave sasiore dhe cilësore për të siguruar një kuptim të plotë të qëndrimeve, sjelljeve dhe cenueshmërive të të rinjve në kontekste të ndryshme lokale.

2.1 Struktura dhe mbledhja e te dhenave

Kërkimi përfshiu tri metoda kryesore të mbledhjes së të dhënave:

1. Anketë Sasiore:

- **Instrumenti:** Një pyetësor i strukturuar, i administruar vetë online.
- **Madhësia e Mostrës:** 80 respondentë të moshës 14–29 vjeç.
- **Vendet e Pëfshira:** Shqipëri, Bosnje dhe Hercegovinë, dhe Kosovë.
- **Metoda:** Komunikim i asistuar me kompjuter nëpërmjet internetit (CAWI).
- **Periudha:** March – April 2025.

2. Diskutime në Grupa Fokus: Të realizuara me pjesëmarrës të rinj, liderë komuniteti, edukatorë, dhe përfaqësues nga këshillat lokale për sigurinë dhe CVE (Parandalimi i Ekstremizmit të Dhunshëm).

3. Intervista me Informatorë Kryesorë: Të realizuara me figura publike, drejtues të organizatave të shoqërisë civile, studiues dhe aktorë të institucioneve në nivelet kombëtare dhe lokale.

2.2 Modeli dhe Profili i Pjesëmarrësve

Pjesëmarrësit u përzgjedhën përmes teknikave të modelit të qëllimshëm dhe “snowball sampling” për të siguruar përfaqësim nëpërmjet:

- Komuniteteve urbane dhe rurale
- Kohortave të moshës (14–18, 19–24, 25–29)
- Gjinisë dhe grupeve socio-ekonomike
- Statusit arsimor dhe të punësimit

Modeli ishte i balancuar për të reflektuar demografinë e ndryshme të të rinjve në secilin vend. Pjesëmarrësit përfshinin si ata që morën pjesë në aktivitete programore, ashtu edhe anëtarë të komunitetit të gjerë.

Tabela 1: Modeli dhe Profili i Pjesëmarrësve

Karakteristika	Shqipëri	Bosnje dhe Hercegovinë	Kosova
Gjinia	50% Mashkull, 50% Femër	48% Mashkull, 52% Femër	49% Mashkull, 51% Femër
Grupmoshat	14–18: 25%, 19–24: 50%, 25–29: 25%	14–18: 30%, 19–24: 40%, 25–29: 30%	14–18: 20%, 19–24: 55%, 25–29: 25%
Përhapja Urbane vs Rurale	60% Urban, 40% Rural	55% Urban, 45% Rural	65% Urban, 35% Rural
Statusi Arsimor	60% Arsimi i Dytë, 40% Arsimi i Lartë	65% Arsimi i Dytë, 35% Arsimi i Lartë	58% Arsimi i Dytë, 42% Arsimi i Lartë
Statusi i Punësimit	30% Të Punësuar, 50% Pa Punë, 20% Student	25% Të Punësuar, 45% Pa Punë, 30% Student	28% Të Punësuar, 45% Pa Punë, 27% Student
Grupi Socio-Ekonomik	70% Të Mesëm/Poashtësor, 30% Të Lartë	65% Të Mesëm/Poashtësor, 35% Të Lartë	75% Të Mesëm/Poashtësor, 25% Të Lartë

2.3 Instrumenti i Sondazhit dhe Temat

Pyetësi u dizajnuar për të vlerësuar fushat tematike si më poshtë:

- Arsim dhe Kompetenca
- Punësim, Pjesëmarrje Ekonomike dhe Lëvizshmëri
- Vlera, Identitet dhe Kohezion Social
- Pjesëmarrje Qytetare dhe Politike
- Ekspozim ndaj Krimin, Dhunës dhe Radikalizimit

Pyetjet e anketës u përshtatën me kontekstet lokale dhe u përkthyen në gjuhët shqip, boshnjakisht dhe anglisht, duke siguruar qasje të mundshme dhe qartësi konceptuale.

2.4 Analiza e të Dhënave

Të dhënat sasiore u analizuan duke përdorur statistika përshkruese, përfshirë masa të tendencës qendrore dhe shpërndarjet e frekuencës. Kur ishte e nevojshme, u krye analiza e disagreguar sipas gjinisë, grupmoshës dhe vendit për të theksuar prirjet krahasuese.

Të dhënat cilësore nga grupet e fokusit dhe intervistat u transkriptuan, u koduan dhe u analizuan tematikisht. Mendimet u trianguluan me të dhënat e anketës për të vërtetuar gjetjet dhe për të përmirësuar kuptimin kontekstual.

Për më tepër, raporti përfshin **studime rastesh të incidenteve dhe nismave të veçanta në Shqipëri, Bosnje dhe Hercegovinë, dhe Kosovë**. Këto shembuj nga bota reale ndihmojnë për të kontekstualizuar gjetjet e sondazhit dhe ofrojnë njohuri më të thella mbi sfidat dhe strategjitë e qëndrueshmërisë që përballen të rinjtë në këto shtete.

2.5 Aspektet Etike

Të gjithë procesi i mbledhjes së të dhënave u ndoq standardet etike të kërkimit, përfshirë pëlqimin e informuar, anonimitetin dhe pjesëmarrjen vullnetare. Ekipi i kërkimit siguroi që asnjë informacion personal i identifikueshëm të mos mblidhej apo ruhej. Çështjet e ndjeshme, si përvojat e diskriminimit ose dhunës, u trajtuan me kujdes dhe mundësi opsionale.

**3. KONTEKSTUALIZIMI I
SFIDAVE DHE TENDENCAT E
IDENTIFIKUARA
PËR TË RINJTË NË TRE VENDE TË
BALLKANIT PERËNDIMOR**

Shtetet

Ky seksion ofron një pasqyrë kritike të sfidave me të cilat përballen të rinjtë në Shqipëri, Bosnje dhe Hercegovinë, dhe Kosovë, duke shqyrtuar luftërat socio-ekonomike, sistemet arsimore, çështjet e punësimit, presionet e migracionit, dhe shqetësimet lidhur me dhunën dhe ekstremizmin. Ai kontekstualizon këto sfida brenda kuadrit historik, socio-politik dhe ekonomik të rajonit, i cili ndikon në realitetet e jetuara të të rinjve.

Përhapja e Të Rinjtë dhe Tendencat Demografike

Të rinjtë përbëjnë një pjesë të rëndësishme të popullsisë në Ballkanin Perëndimor, veçanërisht në Kosovë, ku pothuajse 50% e popullsisë është nën moshën 25 vjeç. Megjithatë, mundësitë e kufizuara ekonomike, të përkeqësuar nga papunësia e lartë e të rinjve dhe mungesa e lëvizshmërisë sociale, e bëjnë fuqizimin e të rinjve një çështje kyçe. Për shembull:

- Në Kosovë, papunësia e të rinjve është mbi 40%, dhe në Bosnje dhe Hercegovinë, papunësia e të rinjve është 26.5%.
- Indeksi i Përparimit të Rinisë 2023 tregon se të rinjtë në rajon ende përballen me stagnim në të drejtat dhe liritë, sidomos në lidhje me qasjen në arsim, liritë politike dhe strehimin adekuat.

Perpjekjet per Arsimim dhe Punësim

Përputhshmëria e dobët mes sistemeve arsimore dhe kërkesave të tregut të punës çon në nivele të larta të papunësisë në të gjithë rajonin, duke kontribuar në **“brain drain”**:

Shqipëria ka një normë papunësie të të rinjve prej 27%, ndërsa Bosnja dhe Hercegovina shënon një papunësi prej 33% të të rinjve. Kosova përballlet me një papunësi të të rinjve mbi 40%.

Raporti i Komisionit Evropian (2022 dhe 2023) thekson se, megjithë përmirësimet në qasjen në arsim, cilësia dhe rëndësia mbeten shqetësime të mëdha. Shumë të rinj nuk përputhen me kërkesat e tregut të punës, duke çuar në nivele të larta të papunësisë, me papunësi rinore që arrin në 27% në Shqipëri, 33% në Bosnje dhe Hercegovinë, dhe mbi 40% në Kosovë (Banka Botërore, 2023). Shumica e të rinjve nuk punojnë në profesionet për të cilat janë edukuar. Ata besojnë se për të siguruar një punë, duhet të njohin dikë ose të jenë pjesë e një partie politike, dhe në të njëjtën kohë, puna “në mënyrë informale” është e përhapur.

Lidhja mes Arsimit dhe Punësimit

Arsimi në rajon shpesh është i papërshtatshëm për kërkesat e tregut të punës, duke çuar në nivele të larta të “skills mismatch” (mospërputhjes së aftësive) dhe papunësisë. Ky problem është veçanërisht i dukshëm mes të rinjve, duke çuar në “brain drain” — emigrojnë individë të edukuar në kërkim të mundësive më të mira punësimi jashtë vendit. Raportet nga Komisioni Evropian (2022 dhe 2023) theksojnë se, megjithë përmirësimet në qasjen në arsim, cilësia dhe relevanca mbeten shqetësime kryesore. Shumë të rinj nuk përputhen me nevojat e tregut të punës, duke çuar në nivele të larta të papunësisë—me papunësi rinore që arrin në 27% në Shqipëri, 33% në Bosnje dhe Hercegovinë, dhe mbi 40% në Kosovë (Banka Botërore, 2023). Shumica e të rinjve nuk punojnë në punët për të cilat janë arsimuar. Shumica besojnë se duhet të njohin dikë ose të jenë pjesë e një partie

politike për të siguruar punësim, dhe në të njëjtën kohë, puna “nën dorë” është e përhapur në vendin tonë.

Papunësia dhe Migrimi

Mungesa e mundësive të punës shtyn shumë të rinj në ekonominë joformale ose në migrim, duke dobësuar më tej ekonominë vendore. Raporti i Zhvillimit Njerëzor i UNDP (2022) tregon se shumë profesionistë të rinj largohen nga vendet e tyre të origjinës në kërkim të mundësive më të mira, duke kontribuar në “brain drain” të rajonit. Ky trend migrimi zvogëlon disponueshmërinë e forcës punëtore të kualifikuar dhe ndikon në perspektivat ekonomike afatgjata të këtyre vendeve.

Në diskutimet e grupeve të fokusit, të rinjtë shpesh theksuan se punët jepen përmes lidhjeve dhe jo meritës. Ky besim sugjeron se ata që janë në pozita përgjegjësie në shoqëri nuk perceptohen nga të rinjtë si më të kualifikuarit, por si ata që kanë lidhje personale, gjë që mund të dëmtojë më tej besimin e të rinjve tek institucionet dhe liderët e tyre.

Presionet e Migracionit dhe Përjashtimi Social

Migrimi i të rinjve është një sfidë e rëndësishme, e shkaktuar nga pasiguria ekonomike dhe mungesa e mundësive për karrierë. Më shumë se 50% e të rinjve në rajon shprehin dëshirën për t'u emigruar, kryesisht në vende të BE-së si Gjermani, Itali dhe Zvicër. Ky trend migrimi, ndonëse ofron lehtësim të përkohshëm, ngarkon ekonomisht vendet e origjinës dhe pengon zhvillimin e fuqisë punëtore të kualifikuar. Përveç migrimit, përjashtimi social, sidomos ndër grupet etnike pakicë dhe ata që jetojnë në zona rurale, mbetet një çështje shqetësuese,

duke e përkeqësuar më tej besimin te institucionet shtetërore dhe qeverisja.

Pjesëmarrja Civile dhe Diskriminimi Politik

Pjesëmarrja civile dhe besimi në institucionet politike janë të ulëta në të gjithë rajonin, me shumë të rinj që ndihen të përjashtuar nga proceset vendimmarrëse. Sondazhet kanë treguar se 42% e njerëzve në Ballkanin Perëndimor nuk angazhohen në diskutime politike, ndërsa vetëm 15% marrin pjesë aktivisht në ngjarje publike. Hendeku i pjesëmarrjes është edhe më i gjerë në komunitetet e marginalizuara, dhe këshillat rinorë shpesh nuk kanë kapacitetin për të përfshirë të rinjtë në mënyrë efektive në proceset qeverisëse.

Çështjet e Sigurisë dhe Mbrojtjes

Shqetësimet për sigurinë, sidomos ato që lidhen me krimin dhe radikalizmin, janë gjithashtu çështje shqetësuese për të rinjtë. Krimi i organizuar mbetet një shqetësim kryesor në Bosnjë dhe Hercegovinë, ndërsa të rinjtë në Kosovë dhe Shqipëri shpesh përmendin sigurinë në internet dhe përdorimin e paligjshëm të armëve si rreziqe kryesore për mirëqenien e tyre.

Mesatarisht, 26% e të anketuarve, në zona urbane dhe rurale, shprehen se ndihen të kërcënuar nga posedimi dhe keqpërdorimi i paligjshëm të armëve në lagjet e tyre – për shembull, në raste krimi, dhune në familje dhe raste festash.

Siguria shkollore ka dalë si një shqetësim kryesor në Shqipëri, si dhe në të gjithë rajonin. Incidentet e larta, të përfshira nga dhuna rinore—duke përfshirë vrasje të kryera brenda ose afër mjediseve shkollore—kanë shkaktuar zemërim publik dhe kanë ekspozuar dobësi

të mëdha në zbatimin e masave ekzistuese të sigurisë. Megjithëse qeveria ka prezantuar Paketën e Sigurisë Shkollore, shqetësimet mbeten për efektivitetin e saj në parandalimin e dhunës, keqpërdorimit dhe pasoja të rënda, si vrasjet.

Dhuna shkollore është bërë një çështje gjithnjë e më e rëndësishme, siç u theksua nga incidenti i thikës në Tiranë në vitin 2023, ku një 14-vjeçar u sulmua për vdekje afër një shkolle, duke theksuar nevojën për një infrastrukturë më të fortë sigurie dhe programe të plota sigurie në shkolla. Raportet për fjalë urrejtjeje dhe diskriminim mbeten të zakonshme, sidomos mes grupeve të marginalizuara, dhe kontribuojnë në një mjedis ku radikalizimi dhe ekstremizmi mund të lulëzojnë.

Diskriminimi në bazë të moshës, përkatësisë politike apo etnike u raportua në mënyrë të konsiderueshme, megjithëse me ndryshime të theksuara mes shoqërive të ndryshme të rajonit. Sa i përket diskriminimit gjinor, në të gjitha lokacionet, gratë e reja raportuan përvoja të diskriminimit në një shkallë shumë më të lartë sesa burrat – deri në një diferencë dhjetëfish. Po ashtu, në shumicën e vendeve, gratë përjetuan ngacmime seksuale në mënyrë dukshëm më të shpeshtë krahasuar me burrat. Në Shqipëri dhe Kosovë, vajzat e reja raportuan se janë përballur më shpesh me ngacmime dhe frikësim, si në ambientet e punës ashtu edhe në internet. Në të kundërt, në Bosnjë dhe Hercegovinë, një përqindje e konsiderueshme e djemve raportoi përvoja të dhunës ose kërcënimeve jashtë mjedisit familjar. Nuk u evidentuan dallime të rëndësishme mes vajzave dhe djemve sa i përket përvojave të dhunës brenda vendit.

Nga të gjithë të anketuarit që kishin përjetuar dhunë apo diskriminim, vetëm 17 për qind e kishin raportuar këtë përvojë te dikush tjetër. Kjo nxjerr në pah nevojën

për sisteme më të besueshme dhe mbështetëse për raportimin e rasteve të tilla. Është e rëndësishme të theksohet se, edhe pse të anketuarve iu garantua privatësia dhe anonimiteti gjatë përgjigjeve për përvojat e ndjeshme, ata mund të kenë heziturar të ndajnë detaje për shkak të stigmatizimit ose mungesës së besimit.

Radikalizimi dhe Ekstremizmi Dhunshëm

Radikalizimi dhe ekstremizmi dhunshëm vazhdojnë të jenë shqetësime kritike në rajon, veçanërisht mes të rinjve të marginalizuar. Faktorët socio-ekonomikë si papunësia, pasiguria politike dhe përjashtimi social shërbejnë si shtytës të rëndësishëm të ekstremizmit, duke shtyrë disa të rinj drejt aktiviteteve të paligjshme ose dhunshme. Përpjekjet për të kundërshtuar këto kërcënime përfshijnë programe edukative që fokusohet në mësimin e të menduarit kritik dhe alfabetizimin mediatik, krahas përpjekjeve për të ofruar trajnim profesional dhe mundësi pune.

Përtej arsimit dhe punësimit, angazhimi i komunitetit dhe ndërtimi i besimit janë thelbësore për parandalimin e radikalizimit. Kur të rinjtë ndihen të shkëputur nga proceset e vendimmarrjes dhe nuk kanë besim te institucionet shtetërore, ata mund të kthehen në rrjete alternative, duke përfshirë grupe ekstremiste (OSCE, 2023). Në Bosnjë dhe Hercegovinë, kthimi i luftëtarëve të huaj dhe familjeve të tyre përballet me stigmatizim dhe përjashtim, duke i alienuar më tej ata nga shoqëria (Raporti i UNDP-së për Parandalimin e Ekstremizmit Dhunshëm, 2022). Në Kosovë, narrativat radikale fetare kanë fituar terren në komunitetet e izoluar, ku prania e institucioneve shtetërore është e kufizuar. Ndërkohë, në Shqipëri, mungesa e pjesëmarrjes rinore në qeverisje ka kontribuar në përjashtimin e tyre politik (Raporti i Zgjerimit të BE-së, 2023).

Aktivizmi Rinor dhe Mungesa e Mekanizmave Pjesëmarrës Lokalë

Të rinjtë janë një grup heterogjen, që do të thotë se nevojat dhe stilet e jetesës janë të ndryshme, veçanërisht mes të rinjve që jetojnë në zona urbane dhe atyre që jetojnë në komunitete më të vogla në të tre vendet. Ky ndryshim kërkon mekanizma që mundësojnë pjesëmarrjen e të rinjve në nivel lokal. Pothuajse 50% e njësive të vetëqeverisjes lokale nuk kanë këshilla rinore lokale, dhe ata që i kanë, shpesh janë këshilla jofunksionale dhe jo-inkluzive. Për të përmbledhur, ashtu siç ekziston një këshill rinor kombëtar, ne gjithashtu kemi nevojë për mekanizma funksionalë pjesëmarrës në nivel lokal, si këshilla rinorë, zyra rinore, plane lokale veprimi, financimi i politikave rinore lokale dhe hapësira rinore.

4. GJETJET KRYESORE: SHQIPERIA

Ky seksion paraqet gjetjet kryesore nga Shqipëria, bazuar në përgjigjet e anketave kuantitative, diskutimet në grupet fokus dhe intervistat me informatorë kyç. Analiza thekson sfidat lidhur me papunësinë e rinisë, migracionin, arsimin, vulnerabilitetin ndaj krimit dhe ekspozimin ndaj radikalizmit, duke u fokusuar në faktorët socio-ekonomikë dhe institucionalë që nxisin pakënaqësinë e rinisë. Sigurimi i një mjedisi social dhe emocionalisht të sigurt dhe mbështetës për të rinjtë, për të parandaluar përfshirjen e rinisë në çdo lloj krimi, është thelbësor.

4.1 Punësimi dhe Pasiguria Ekonomike

Papunësia e rinisë mbetet një shqetësim kritik në Shqipëri, me 27% të të rinjve të anketuar që raportojnë se janë të papunë. Mospërputhja midis arsimit dhe nevojave të tregut të punës vazhdon të jetë një faktor kryesor, me përgjigjet nga anketa që tregojnë se:

- 68% e të anketuarve besojnë se arsimi i tyre nuk përputhet me mundësitë e punës që ofrohen në treg.
- 61% thanë se punësimi varet më shumë nga lidhjet personale ose afilimi politik se sa nga merita.

Gjithashtu, migrimi i brendshëm është një trend në rritje, veçanërisht mes të rinjve nga bashkitë më të vogla. Të anketuarit përmendën kostot e jetesës dhe mungesën e strehimit të përballeshëm si barrierat kryesore për një kalim të suksesshëm në tregjet e punës urbane.

4.2 Qëllimet për Migrim

Anketa tregon një dëshirë të fortë për të emigruar:

- 52% e të rinjve të anketuar shprehen një qëllim të qartë për të migruar jashtë vendit për arsye ekonomike.
- Vendet e preferuara përfshijnë Gjermaninë, Italinë dhe Zvicrën, në përputhje me modelet e migracionit të BE-së të raportuara nga EUROSTAT.

Pjesëmarrësit në grupet e fokusit e përshkruan migrimin si një “zgjidhje të paracaktuar” për shkak të mungesës së mbështetjes institucionale dhe mungesës së mundësive për karrierë afatgjatë. Kjo kontribuon në migrimin e vazhdueshëm të trurit të rinisë në Shqipëri. Migrimi i brendshëm është një tipar kyç për Shqipërinë. Migrantët e brendshëm në Shqipëri shpesh përballen me mundësi të kufizuara pune në qytetet e tyre të lindjes, duke i shtyrë ata të kërkojnë punë në zona urbane. Shumë të rinj nga bashki më të vogla shpesh punojnë si punëtorë sezonalë gjatë muajve të verës për shkak të mundësive të kufizuara të punës në qytetet e tyre të lindjes.

4.3 Mungesat në Edukim dhe Aftësi Profesionale

Të dhënat nga anketa dhe intervistat theksojnë mungesën e një arsimit praktik dhe të orientuar drejt punës:

- 58% e të rinjve shprehen të pakënaqur me cilësinë e arsimit publik.
- 72% e të anketuarve tregojnë se nuk kanë marrë pjesë kurrë në trajnime profesionale.

Një informator i rëndësishëm nga Fakulteti i Shkencave Sociale tha:

“Pavarësisht rritjes së regjistrimeve, sistemi ynë nuk i pajis studentët me aftësi të tregut. Mungesa është sistematike.”

4.4 Vulnerabiliteti ndaj Krimet dhe Delinkuentëve

Të rinjtë shqiptarë janë të vulnerabël për përfshirje në ekonominë joformale, krimin e vogël dhe, në disa raste, krimin e organizuar. Sipas të dhënave kombëtare të krimet:

- Të rinjtë përbëjnë 5% të të gjitha krimeve të raportuara.
- Të rinjtë nga komunitetet ekonomikisht të marginalizuara janë më të prirur të angazhohen

Përgjigjet nga anketa tregojnë se:

- 24% e të anketuarve njohin personalisht shokë që janë të përfshirë në aktivitete informale ose të paligjshme për shkak të presioneve financiare.

Shqipëri: Vrasja e një 14-vjeçari në Tiranë

Në Shqipëri, vrasja tragjike e një 14-vjeçari në nëntor 2023, pranë shkollës "Fan Noli" në Tiranë, ku një sulmues i mitur e goditi për vdekje viktimën pas një konflikti të vazhdueshëm, e theksoi shqetësimin për dhunën në rini. Ky incident tronditi shoqërinë dhe nxiti diskutime të thelluara mbi sigurinë e fëmijëve dhe rolin e institucioneve në sigurimin e një mjedisi të sigurt arsimor. Ai nxori në pah problemet e dhunës në shkolla, presionet sociale dhe ekonomike, si dhe nevojën për masa të forta parandaluese për të adresuar shkaqet që qëndrojnë pas agresionit të rinisë.

4.5 Ekspozimi ndaj Radikalizimit

Radikalizimi dhe ekstremizmi, që mund të çojnë në ekstremizëm të dhunshëm, mbeten një kërcënim i vazhdueshëm për sigurinë e Ballkanit Perëndimor. Gjatë dekadave të fundit, vendet e Ballkanit Perëndimor janë parë gjerësisht si një terren për radikalët fetarë dhe ekstremizmin e dhunshëm. Trajtimi i ekstremizmit të dhunshëm ka qenë tradicionalisht një detyrë për agjencitë e sektorit të sigurisë.

Megjithëse Shqipëria ka parë një rënie të incidenteve të lidhura me radikalizimin, shqetësimet vazhdojnë për përmbajtjen ekstreme online që i drejtohet rinisë të cilët janë të marginalizuar. Palët e interesuara theksuan se:

- Platformat dixhitale mbeten një vektor aktiv për narrativa radikale.
- Komunitetet rurale dhe ato me të ardhura të ulëta janë më të prekura për shkak të pranisë të dobët institucionale dhe mungesës së programeve kundër-narrative.

Nëpërmjet të dhënave nga anketa, u zbulua se:

- 43% e të anketuarve besojnë se përjashtimi ekonomik është një shkas më i fortë për radikalizimin sesa besimi ideologjik.

4.6 Hapësirat Institucionale dhe Qeverisja Lokale

Qeveritë lokale përballen me sfida të mëdha në adresimin e nevojave të rinisë:

- Decentralizimi i pasaktë i shërbimeve të rinisë kufizon përgjigjen e bashkive.

- Mungesa e të dhënave sistematike për rininë pengon planifikimin dhe zbatimin e politikave

Pjesëmarrësit theksuan se strategjitë për rininë shpesh mbeten "politika në letër" me zbatim të kufizuar. Këshillat rinorë lokalë, aty ku ekzistojnë, janë të pa financuar dhe shpesh inaktive.

4. GJETJET KRYESORE: BOSNJA E HERCEGOVINA

Ky seksion paraqet gjetjet nga Bosnja dhe Hercegovina, të bazuara në të dhënat e anketës rinore, diskutimet në grupet fokus dhe intervistat me ekspertë. Të dhënat theksojnë trendet kryesore të papunësisë, mospërputhjes së arsimit, mospjesëmarrjes qytetare, migracionit dhe faktorëve socio-ekonomikë të cenueshmërisë.

4.1 Papunësia e Rinisë dhe Përshtatja me Tregun e Punës

Bosnja dhe Hercegovina vazhdon të përballet me disa nga nivelet më të larta të papunësisë rinore në Evropë:

- **26.5%** e të rinjve ishin të papunë në vitin 2023, me përmirësime të kufizuara krahasuar me vitet e mëparshme.
- **15.98%** e të rinjve të moshës 15–24 vjeç janë të klasifikuar si NEET (Nuk janë në Arsim, Punë ose Trajnim).

Rezultatet e anketës zbulojnë gjithashtu:

- Vetëm **15.2%** e të rinjve të punësuar mbajnë punë me kohë të plotë dhe të përhershme.
- **63%** e të anketuarve besojnë se puna e përkohshme dhe e pasigurt është opsioni i tyre i vetëm në afat të shkurtër.

4.2 Arsimi dhe Mospërputhja e Aftësive

Ka një mospërputhje të qartë mes rezultateve të arsimit dhe kërkesave të tregut të punës:

- **65%** e të anketuarve raportuan se nuk kanë marrë pjesë në trajnim ose arsim joformal.

- **62%** e të rinjve të anketuar besojnë se arsimi i tyre i formuar nuk i përgatit mjaftueshëm për punësim.

Për më tepër, informantët kyç dhe diskutimet në grupet fokus theksuan natyrën e fragmentuar të sistemit të arsimit—sidomos ndarjen etnike dhe programet e pasiguruara si një pengesë kryesore për integrimin dhe mundësitë.

4.3 Presionet e Migracionit dhe Drenimi i Trurit

Të dhënat nga anketa dhe gjetjet cilësore konfirmojnë se migrimi shihet si rruga më e mundshme për sukses:

- Më shumë se **70%** e të rinjve të anketuar raportuan dëshirën për të migruar për punë ose studime.
- Vendet më të zakonshme për migrim përfshijnë **Gjermaninë, Austrinë dhe Kroacinë**, duke pasuar rrjetet e diasporës të vendosura.

Pjesëmarrësit shpesh përmendën frustrimin nga pasiguria politike dhe mungesa e besimit në institucione si faktorë nxitës. Një i anketuar shprehu: “Edhe me një diplomë, do të preferoja të punoja një punë të thjeshtë jashtë vendit sesa të qëndroja këtu dhe të prisja për ndryshimin që nuk vjen.”

4.4 Besimi Qytetar dhe Mospjesëmarrja Politike

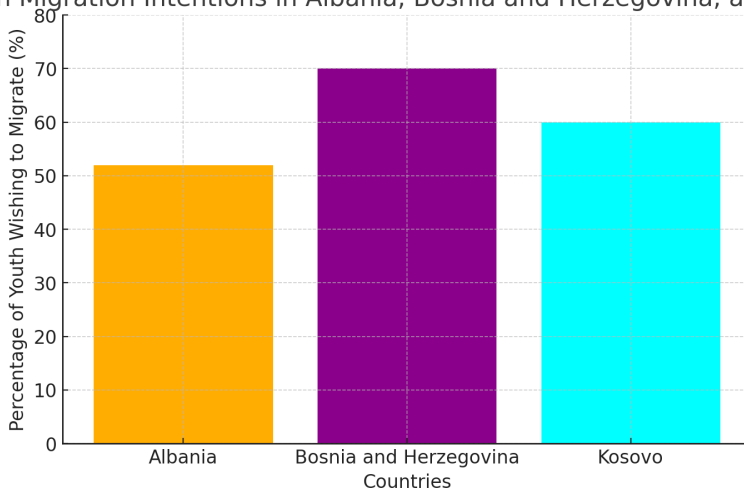
Përgjigjet e anketës tregojnë **nivele të ulëta besimi politik dhe pjesëmarrjeje qytetare**:

- 58% e të anketuarve raportuan se nuk kanë besim në partitë politike ose institucionet kombëtare.

- Vetëm 12% kanë marrë pjesë në konsultime publike ose procese të qeverisjes lokale.

Grupet fokusuan reflektuan këto gjetje, me pjesëmarrës që shprehen skeptikizëm ndaj vendimmarrësve. Këshillat rinore ekzistojnë në disa bashki, por ndikimi i tyre shpesh është i kufizuar nga mungesa e financimeve, trajnimeve, ose përfshirjes në proceset e hartimit të politikave.

Youth Migration Intentions in Albania, Bosnia and Herzegovina, and Kosovo

Të dhënat tregojnë se qëllimet për migrim janë më të larta në Bosnjë dhe Hercegovinë (70%), pasuar nga Kosova (60%) dhe Shqipëria (52%).

4.5 Ekspozimi ndaj Radikalizimit dhe Rrjeteve Kriminale

Të rinjtë në Bosnjë dhe Hercegovinë janë të ekspozuar ndaj **rreziqeve të rritur të radikalizimit dhe kimit**, veçanërisht në zonat e pasigurta dhe të marginalizuara. Rezultatet e anketës tregojnë:

- **29%** e të anketuarve e identifikuan krimin e organizuar si një kërcënim të rëndësishëm në komunitetet e tyre.
- **41%** lidhin simpati ekstremiste me **vështirësitë ekonomike, përjashtimin dhe mosbesimin ndaj institucioneve**, më shumë sesa me ideologjinë fetare.

Intervistuesit theksuan se luftëtarët e kthyer nga luftërat dhe të rinjtë të stigmatizuar janë veçanërisht të cenueshëm për shkak të mbështetjes të kufizuar për reintegrimin e tyre.

4.6 Identiteti Rinor dhe Feja

Të dhënat nga anketa tregojnë lidhje të ndryshme dhe një tendencë drejt sekularizmit:

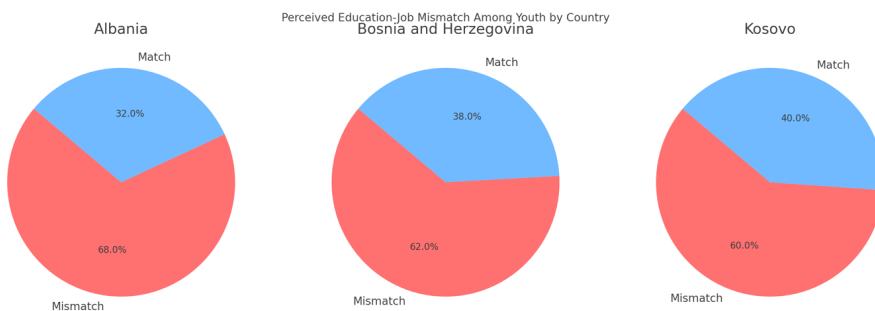
- **49%** e të rinjve e identifikojnë veten si myslimanë, **30%** si ortodoksë, **8%** si katolikë, dhe 7% nuk raportuan lidhje fetare.
- **13.5%** e të rinjve raportuan se nuk shkojnë asnjëherë në shërbime fetare, ndërsa **24.3%** shkojnë rregullisht (javore ose më shpesh).

Këto shifra pasqyrojnë si rëndësinë e identitetit fetar për shumë të rinj, ashtu dhe një segment në rritje të rinjve që po distancohen nga praktikat tradicionale:

4.7 Profili dhe Sentimenti i Rinisë

- Një analizë kompozite e të dhënave nga anketa tregon se përgjigjësit tipikë janë:
 - 22 vjeç
 - Nga zonat urbane
 - Të papunë ose studentë
 - Duke jetuar me prindërit ose familjen e zgjeruar

Ndërsa shumë të rinj shprehin optimizëm personal, ata mbeten thellësisht pesimistë për drejtimin e vendit të tyre—duke theksuar një paradoks kyç: shpresa personale përkundrejt frustrimit sistemik.

Të dhënat tregojnë përqindjen e të rinjve në çdo shtet që ndjejnë se arsimi i tyre nuk përputhet me nevojat e tregut të punës: **Shqipëri**: 68% mospërputhje; **Bosnjë dhe Hercegovinë**: 62% mospërputhje; **Kosovë**: 60% mospërputhje.

Be a Man Club Tuzla, Në Bosnjë, Klubi “Behu Burre” ne Tuzla shërben si një shembull pozitiv i ndërhyrjes rinore. Kjo iniciativë lokale, e orientuar në promovimin e barazisë gjinore, maskulinitetit të shëndetshëm dhe sjelljes jo të dhunshme, dallohet si një model për parandalimin e dhunës dhe ekstremizmit mes të rinjve. Ajo ofron një hapësirë të sigurt për studentët e shkollave të mesme dhe universiteteve për t’u angazhuar në punëtori që fokusohen në pikat e shkrim-leximit emocional, shëndetin mendor dhe thyerjen e normave të dëmshme gjinore. Përmes aktiviteteve të saj, djemtë rinj inkurajohen të përqafojnë role alternative, të promovojnë respektin në marrëdhënie dhe të kontribuojnë pozitivisht në komunitetet e tyre.

4. GJETJET KRYESORE KOSOVA

Ky seksion përmbledh gjetjet nga Kosova të bazuara në përgjigjet e anketës, diskutimet në grupet fokus dhe intervistat me ekspertë. Të rinjtë në Kosovë përballen me sfida sistematike të lidhura me papunësinë e lartë, mospërputhjen e arsimit me tregun e punës, pabarazitë gjinore dhe rreziqet që lidhen me marginalizimin dhe radikalizimin.

4.1 Papunësia e Rinisë dhe Përjashtimi Ekonomik

Kosova ka një nga nivelet më të larta të papunësisë rinore në rajon:

- Papunësia rinore kalon **40%**, me shifra më të larta tek gratë dhe minoritetet etnike.
- **33.7%** e të rinjve të moshës 15–24 vjeç janë të klasifikuar si NEET (Nuk janë në Arsim, Punë ose Trajnim). Gjetjet e anketës tregojnë:
- **74%** e të anketuarve e identifikojnë pasigurinë ekonomike si shqetësimin e tyre kryesor.
- **59%** nuk besojnë se mund të gjejnë punë të përshtatshme në tregun aktual të punës në Kosovë.

4.2 Boshlleqet në Arsim dhe Mospërputhja e Aftësive

Megjithëse reformimi i arsimit është duke u realizuar, shumë të rinj mbeten të papërgatitur për tregun e punës:

- **66%** e të anketuarve raportojnë mungesën e mundësive për trajnim profesional të lidhur me punën.
- **60%** e të rinjve thonë se arsimi i tyre nuk përputhet me kërkesat aktuale të tregut të punës.

Pengesat përfshijnë kurikula të vjetruara, angazhimin e kufizuar të sektorit privat dhe mungesën e

programeve të udhëzimit karrierës. Diskutimet në grupet fokus konfirmuan se trajnimet praktike janë të kufizuara ose të paarrtshme në shumë shkolla, sidomos në zonat rurale.

4.3 Pabarazitë Gjinore dhe Normat Sociale

Të dhënat nga anketa dhe grupet fokus tregojnë se pabarazia gjinore mbetet një çështje kritike:

- Papunësia rinore për gratë është **28.7%**, krahasuar me **25.9%** për burrat.
- Vajzat e reja raportojnë nivele më të larta të ngacmimeve, përndjekjes dhe diskriminimit në vendet e punës. Normat kulturore gjithashtu ndikojnë në qëndrimet ndaj roleve gjinore. Pjesëmarrësit në grupet fokus theksuan se shumë djem ende besojnë se roli kryesor i grave është në shtëpi. Ky mendim kufizon qasjen e grave në jetën publike dhe ekonomike dhe kontribuon në përfaqësimin e ulët të tyre në proceset vendimmarrëse.

Femicidi ne shoqerine kosovare

Kosova përballet me norma të larta të femicide-it dhe dhunës së bazuar në gjini, një çështje që prek drejtpërdrejt qëndrueshmërinë e rinisë. Këto incidente theksojnë cenueshmërinë më të gjerë socio-ekonomike dhe normat e thella gjinore të ngulitura. Trajtimi i dhunës së bazuar në gjini është thelbësor për përmirësimin e qëndrueshmërisë së rinisë, pasi të rinjtë që ekspozohen ndaj kësaj dhune janë më të prirur të përjetojnë stres psikologjik dhe izolim social, dy faktorë kyç rreziku për radikalizimin.

4.4 Pjesëmarrja Politike dhe Mungesa e Besimit në Institucione

Të rinjtë në Kosovë raportojnë pjesëmarrje të kufizuar në qeverisje:

- **55%** ndihen të shkëputur nga institucionet politike.
- Vetëm **14%** kanë marrë pjesë në procese vendimmarrëse qytetare ose shtetërore.

Ndërsa disa të rinj janë aktivë në OJQ ose inicia-tiva komunitare, këto hapësira shpesh janë të përqendruara në qytete dhe më pak të aksesueshme për të rinjtë nga komunitetet rurale ose ato të grupeve etnike pakicë.

4.5 Rreziku i Radikalizimit dhe Paaktiviteti

Historia e Kosovës me rekrutimin e luftëtarëve të huaj vazhdon të ketë një ndikim të madh, megjithatë, rreziqet aktuale janë më të nuancuara. Të dhënat nga anketa dhe intervistat zbulojnë:

- **46%** e të rinjve besojnë se radikalizimi ndikohet më shumë nga përjashtimi ekonomik dhe frustrimi sesa ideologjia.
- **29%** identifikuan pasivitetin, izolimin social ose mungesën e qëllimit si faktorë që kontribuojnë në radikalizimin mes shokëve të tyre.

Pjesëmarrësit në grupet fokus përshkruan këtë si një "vakum identitar," sidomos tek të rinjtë e arsimuar pa mundësi punësimi.

Radikalizimi në Kosovë është një fenomen rinor. Një faktor shpjegues i neglizhuar ka qenë pasiviteti i gjerë mes të rinjve të Kosovës. Ndërsa ky është i lidhur me dimensionin socio-ekonomik, ai është gjithashtu ndryshe analitikisht pasi tregon dhe

nënvizion agjencinë e atyre që zgjedhin një rrugë të radikalizimit. Kjo lidhet gjithashtu me një mungesë të gjerë perspektivash për ata që kanë studiuar dhe që nuk konsiderohen të varfër ekonomikisht. Në këtë kuadër, çfarë është në rrezik është një dinamikë e frustrimit të pritshmërive dhe një premtim për rend dhe kuptim në një kontekst që mungon të dyja. Pasiviteti dhe mungesa e perspektivave mes të rinjve të Kosovës lidhen gjithashtu me një dimension tjetër shpjegues, atë të identitetit. Dimensioani i identitetit duhet të shihet si një faktor kyç për të kuptuar dhe shpjeguar radikalizimin e të rinjve të Kosovës dhe të Ballkanit Perëndimor.

4.6 Presionet e Migracionit

Migrimi është një strategji kryesore për të përballuar kufizimet strukturore:

- Më shumë se **60%** e të rinjve të anketuar shprehen dëshirën për të migruar në vendet e BE-së.
- Motivimet kryesore përfshijnë mundësi më të mira punësimi, akses në arsim cilësor dhe kushte më të sigurta jetese.

Ky fluks migrator kontribuon në vazhdimin e **drenimit të trurit**, me pasoja afatgjata për stabilitetin ekonomik dhe demografik të Kosovës.

4.7 Tregues Pozitivë: Pjesëmarrja Qytetare dhe Agjencia e Rinisë

Pavarësisht sfidave të mëdha, të dhënat e anketës tregojnë nivele inkurajuese të angazhimit të udhëhequr nga bashkëmoshatarët:

- **100%** e të rinjve të anketuar raportuan pjesëmarrje në të paktën një iniciativë rinore të strukturuar (p.sh. mentorim, arsim, ose

programe avokimi).

- Të rinjtë theksuan vlerën e projekteve rinore të drejtuara nga rinia për ndërtimin e qëndrueshmërisë dhe uljen e izolimit.

Një student shprehu: “Çfarë na bën të qëndrojmë është mundësia për të bërë një ndryshim—edhe në lagjen tonë apo shkollën tonë. Ne kemi nevojë për më shumë hapësira dhe të na marrin seriozisht.

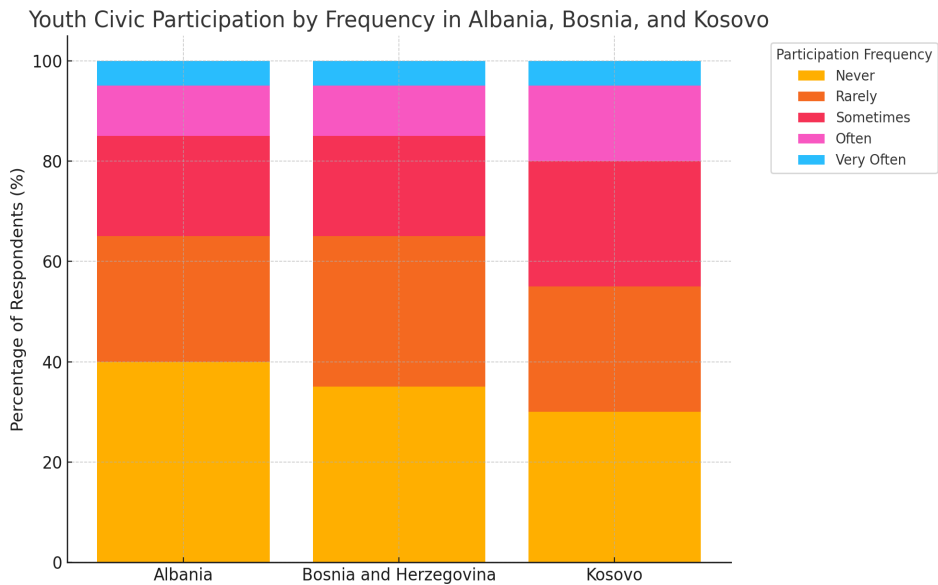
Tregues	Shqipëri	Bosnjë & Hercegovinë	Kosovë
Shkalla e Papunësisë	27%	26.5%	40%+
Dëshira për të Migruar	52%	70%+	60%+
Përshtatja e Arsimit me Tregun e Punës	68%	62%	60%
Pjesëmarrja Civile (Pjesëmarrje)	E Ulët	12%	14%
Ekspozimi ndaj Gjuhes së Urrejtjes	12%	N/A	N/A

Trajtimi i Femicidit dhe Dhunës së Bazuar në Gjini

Në Kosovë, femicidi dhe dhuna e bazuar në gjini janë probleme të ngutshme, që pasqyrojnë pabarazitë sistematike gjinore që vazhdojnë të ndikojnë tek rinia, veçanërisht te vajzat e reja. Një përqindje e konsiderueshme e të rinjve në Kosovë pranojnë përhapjen e dhunës së bazuar në gjini, dhe ka një ndryshim të dukshëm në mënyrën si të rinjtë e djemtë dhe vajzat perceptojnë përgjegjësinë në rastet e dhunës seksuale. Vendi përballlet me sfida në kapërcimin e normave tradicionale të thella gjinore, por iniciativa të ndryshme që synojnë adresimin e këtyre problemeve, përmes programeve edukative dhe fuqizimit, po fillojnë të marrin një farë mbështetjeje. Megjithatë, kërkohen përpjekje të vazhdueshme për të sfiduar perceptimet kulturore

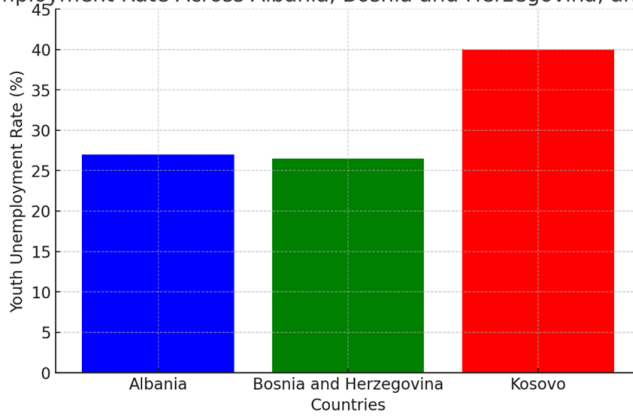
të dëmshme dhe për të siguruar që si viktimat ashtu edhe autorët të kenë mjetet për të ndërprerë ciklin e dhunës.

Këto raste studimore theksojnë urgjencën e trajtimit të problemeve sistematike përmes masave reaktive (siç janë reformat ligjore) dhe ndërhyrjeve proactive në nivel komuniteti, duke u fokusuar në edukim, barazi gjinore dhe fuqizimin e rinisë si elementë kyç në ndërtimin e qëndrueshmërisë kundër ekstremizmit dhe dhunës.

Grafiku ilustron pjesëmarrjen qytetare të rinisë në Shqipëri, Bosnjë dhe Hercegovinë, dhe Kosovë. Ai tregon se një pjesë e konsiderueshme e rinisë në të tria vendet rrallë ose kurrë nuk angazhohen në aktivitete qytetare, me një përqindje të vogël që marrin pjesë shpesh ose shumë.

Youth Unemployment Rate Across Albania, Bosnia and Herzegovina, and Kosovo (2023)

Siç tregohet, Kosova ka normën më të lartë të papunësisë me më shumë se 40%, pasuar nga Shqipëria me 27% dhe Bosnja dhe Hercegovina me 26.5%.

5. MUNDESI RAJONALE TE NDERSJELLTA

Ky seksion identifikon mundësitë rajonale për përmirësimin e qëndrueshmërisë së të rinjve në Shqipëri, Bosnjë-Hercegovinë dhe Kosovë, duke u bazuar në modelet e përbashkëta të zbuluara përmes të dhënave empirike. Pavarësisht dallimeve kombëtare, disa sfida dhe mundësi të mbivendosura ofrojnë një bazë për ndërhyrje të koordinuara në gjithë Ballkanin Perëndimor.

5.1 Përshtatja e Sistemeve të Arsimit dhe Punësimit

Rezultatet e anketave në të tre vendet tregojnë një mospërputhje të gjerë mes arsimit formal dhe nevojave të tregut të punës:

- Më shumë se 60% e të rinjve në çdo vend raportuan se arsimi i tyre nuk i përgatit mjaftueshëm për punësim.
- Pjesëmarrja në trajnime profesionale dhe arsimin joformal mbetet e kufizuar, veçanërisht në zonat rurale.

Mundësi: Qeveritë dhe institucionet arsimore duhet të prioritarizojnë modelet e arsimit dual, të zgjerojnë shërbimet e udhëzimit për karrierë dhe të rrisin bashkëpunimin me sektorin privat për zhvillimin e kurseve profesionale.

5.2 Zgjerimi i Kuadrit të Garancisë për Rininë

Të tre vendet kanë shprehur interes për ose kanë nisur pilotimin e programeve të Garancisë për Rininë, por zbatimi mbetet i pasigurt:

- Shqipëria ka miratuar një plan veprimi, por nuk ka një shpërndarje të gjerë.
- Bosnja dhe Hercegovina ka një përshtatje të pjesshme në nivelin e entiteteve, por nuk ka një plan kombëtar për zbatim.
- Kosova ka nisur pilote në disa komuna të caktuara.

Mundësi: Përshtatja rajonale e modelit të Garancisë për Rininë të BE mund të sigurojë që të gjithë të rinjtë të kenë një ofertë cilësore për punësim, arsimim ose trajnime brenda katër muajsh pas papunësisë ose përfundimit të shkollës.

5.3 Luftimi i Drenimit të Trurit të Rinisë

Më shumë se gjysma e të rinjve të anketuar në të tre vendet shprehën dëshirën për të migruar, duke përmendur pasigurinë ekonomike, mungesën e besimit në institucione dhe përjashtimin politik.

Mundësi: Investimet në sipërmarrjen rinore, qendrat e inovacionit dhe tregjet lokale të punës—sidomos në bashkitë më të vogla—mund të ofrojnë alternativa të qëndrueshme ndaj migrimit. Bashkëpunimi rajonal gjithashtu mund të promovojë strategji të migrimit rrethor që mbajnë lidhje me rininë në diasporë.

5.4 Parandalimi i Radikalizimit përmes Ndërtimit të Qëndrueshmërisë

Gjetjet empirike tregojnë se radikalizimi shpesh drejtohet jo nga ideologjia, por nga:

- Margjinalizimi ekonomik
- Përjashtimi social
- Alejimi politik

- Ekspozimi online ndaj narrativave ekstremiste

Mundësi: Një qasje rajonale e koordinuar për parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm (PVE) duhet të fokusohet në:

- Arsim qytetar
- Aftësinë digjitale
- Udheheqjen dhe ndërhyrjet nga mentorët dhe shokët
- Programet lokale të riintegritit për kthimtarët

5.5 Përmirësimi i Infrastrukturës Rinore Lokale

Të tre vendet tregojnë struktura të dobëta të angazhimit në nivel lokal:

- Më pak se gjysma e bashkive kanë këshilla rinore ose zyra rinore funksionale.
- Kur ekzistojnë, ato shpesh nuk kanë financim, legjitimitet ose përfshirje.

Mundësi: Donatorët rajonalë dhe qeveritë kombëtare duhet të investojnë në mekanizma të qëndrueshëm për pjesëmarrjen rinore—sidomos në nivelin bashkiak. Kjo përfshin financimin e qendrave rinore, buxhetimin pjesëmarrës dhe role të strukturuar për të rinjtë në këshillat lokale të sigurisë.

5.6 Promovimi i Politikave Rinore Inkluzive

Gjetjet tregojnë se grupet rinore të marginalizuara—përfshirë romët, LGBTQI+ dhe rinia në zonat rurale—janë të prekurat më shumë nga përjashtimi dhe nënpërfaqësimi.

Mundësi: Politikat rinore duhet të ndahen sipas gjinive, etnicitetit dhe gjeografisë, me financim të synuar për mbështetje të përfshirjes, sigurisë dhe zhvillimit të lidërshiptit. Rrjetet rajonale dhe platformat e shoqërisë civile mund të ndajnë praktikatat dhe mjetet më të mira për të përmirësuar ndërveprimin me rininë e nënpërfaqësuar.

6. PRAKTIKAT E MIRA DHE MËSIMET E NXJERRA

Çfarë ka funksionuar në mënyrë efektive në forcimin e qëndrueshmërisë së të rinjve

Në Shqipëri, Bosnje-Hercegovinë dhe Kosovë, disa ndërhyrje të synuara kanë forcuar në mënyrë efektive elasticitetin e të rinjve, veçanërisht në komunitetet e margjinalizuara. Integrimi i programeve sportive, iniciativave për ndërtimin e kapaciteteve dhe përpjekjeve për mobilizimin e komunitetit ka ofruar mundësi për zhvillim personal, angazhim qytetar dhe parandalim të krimit. Intervistat dhe grupet e fokusit kanë theksuar ndikimin pozitiv të këtyre qasjeve dhe ilustrojnë se si aktorë të ndryshëm bashkëpunojnë për të krijuar mjedise më të sigurta për të rinjtë.

Shqipëria: Sporti si mjet për përfshirjen e të rinjve dhe parandalimin e dhunës

Një ndërhyrje e bazuar në sport, e krijuar për komunitetet e margjinalizuara në Shqipëri, ka pasur një ndikim të madh në nxitjen e kohezionit social dhe në reduktimin e përfshirjes së të rinjve në krim dhe dhunë. Intervistat me pjesëmarrësit e programit tregojnë se përfshirja në sporte të strukturuar ekipore ofron një ndjenjë përkatësie dhe disipline, që ka ndihmuar shumë të rinj të qëndrojnë larg sjelljeve delikvente. Një pjesëmarrës i ri vuri në dukje:

“Para se t’i bashkohesha kësaj nisme, nuk kisha çfarë të bëja pas shkollës dhe rrugët ishin opsioni i vetëm. Tani kam një ekip, një trajner dhe një qëllim. Ndihem pjesë e diçkaje pozitive.”

Për më tepër, trajnerët dhe mentorët luajtën një rol kritik në drejtimin e të rinjve në rrezik, duke ofruar jo vetëm stërvitje atletike, por edhe stërvitje të jetës. Si rezultat, pjesëmarrësit zhvilluan marrëdhënie më të forta me bashkëmoshatarët dhe aftësi komunikimi, që kontribuan në një reduktim të tensioneve në komunitet.

Bosnja dhe Hercegovina: Forcimi i bashkëpunimit ndërmjet strukturave lokale dhe këshillave rinore

Në Bosnje dhe Hercegovinë, këshillat rinorë lokalë dhe këshillat e sigurisë publike kanë punuar së bashku për të rritur pjesëmarrjen e të rinjve në proceset vendimmarrëse. Gjetjet nga diskutimet në fokus-grupe me përfaqësues të rinjsh dhe zyrtarë komunalë tregojnë se komunikimi dhe bashkëpunimi i rregullt ndërmjet këtyre strukturave ka çuar në politika më të përqendruara të rinjtë. Një zyrtar komunal nga Sarajeva tha:

“Sa më shumë i angazhojmë të rinjtë në iniciativat tona të sigurisë, aq më shumë ata marrin përgjegjësinë për komunitetet e tyre. Ata sjellin ide dhe energji të freskëta, gjë që ka përmirësuar ndjeshëm përpjekjet tona të shtrirjes.”

Duke trajnuar këshillat rinorë mbi avokimin e politikave, udhëheqjen dhe zgjidhjen e problemeve, të rinjtë kanë fituar aftësitë e nevojshme për të propozuar dhe zbatuar iniciativa lokale. Ky bashkëpunim ka forcuar besimin midis rinisë dhe institucioneve qeveritare, duke reduktuar ndjenjat e përjashtimit dhe mosangazhimit që shpesh i shtojnë të rinjtë drejt ndikimeve negative.

Kosova: Mobilizimi i Komunitetit dhe Angazhimi Qytetar

Në Kosovë, një program për elasticitetin e të rinjve i fokusuar në mobilizimin e komunitetit dhe iniciativat e udhëhequra nga bashkëmoshatarët ka ndihmuar në krijimin e një ndjenje të përgjegjësisë kolektive tek të rinjtë. Përmes punës vullnetarizmi, fushatave sociale dhe angazhimit me këshillat lokale të sigurisë publike, të rinjtë kanë marrë një rol aktiv në parandalimin e krimit dhe në sigurinë e komunitetit. Një udhëheqës i të rinjve nga nisma ndau:

“Kur ne punojmë së bashku për të përmirësuar lagjen tonë, ndihemi sikur në fakt i përkasim këtu. Në vend

që të presim që dikush tjetër të zgjidhë problemet tona, ne marrim masa vetë.”

Ky program ka qenë veçanërisht efektiv në nxitjen e ndjenjës së fuqizimit, pasi të rinjve u janë dhënë mjete dhe platforma për të ndikuar në ndryshimin në komunitetet e tyre. Duke i angazhuar të rinjtë në diskutime të strukturuar mbi sigurinë, parandalimin e krimit dhe zgjidhjen e konflikteve, nisma ka reduktuar rreziqet e delikuencës dhe radikalizimit.

Sfidat e hasura dhe si u menaxhuan ato

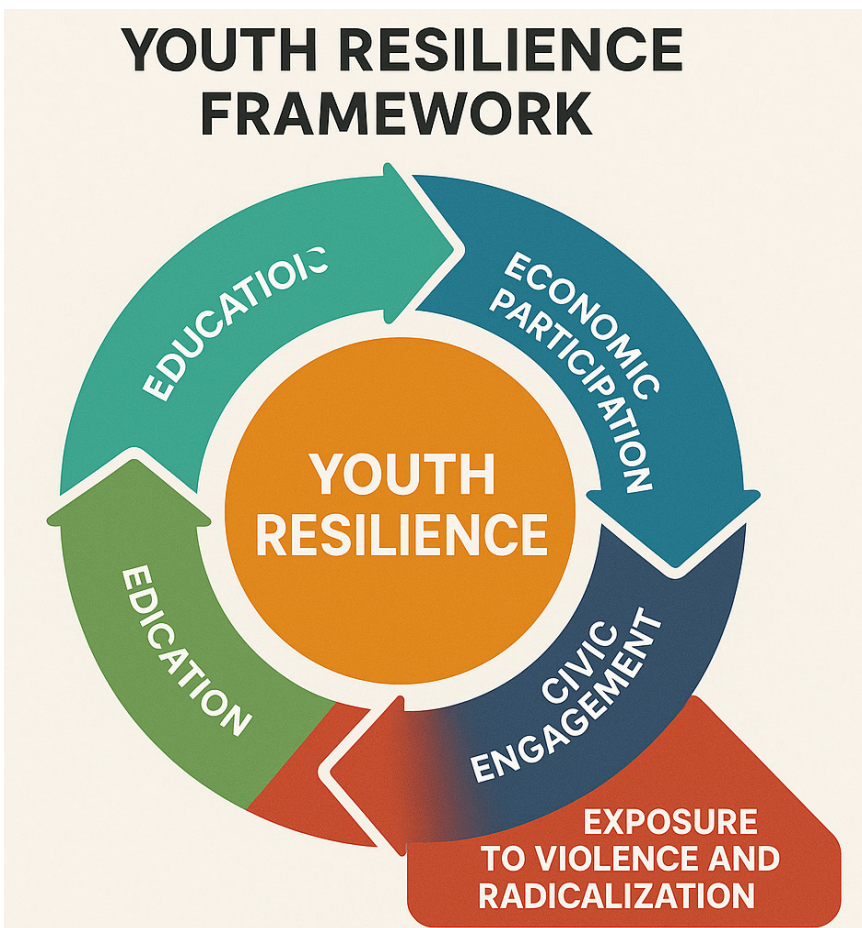
Ndërkohë që iniciativat në Shqipëri, Bosnjë dhe Hercegovinë dhe Kosovë arritën suksese të rëndësishme, ato u përballën gjithashtu me disa sfida që kërkonin strategji përshtatëse dhe bashkëpunim të fortë për t’u kapërcyer.

Mbështetje financimi dhe mbështetje institucionale

Një nga sfidat më urgjente ishte siguri i financimit për vazhdimësinë e programeve përtej ciklit fillestar të projektit. Shumë iniciativa, si programi i sportit në Shqipëri, këshillat rinorë në Bosnje dhe Hercegovinë dhe mobilizimi i komunitetit në Kosovë, kishin nevojë për financim afatgjatë dhe mbështetje institucionale. Pa mbështetje të qëndrueshme, ekzistonte rreziku i humbjes së vrullit dhe ndikimit.

Një shqetësim tjetër ishte ndryshimi i prioriteteve të donatorëve ndërkombëtarë, shumë prej të cilëve u zhvendosën drejt financimit të fokusuar në siguri dhe jo në zhvillimin e të rinjve dhe nismave të bazuara në parandalim. Për të adresuar këtë, ekipet e projektit angazhuan aktivisht komunat, partnerët e sektorit privat dhe donatorët ndërkombëtarë për të krijuar mekanizma bashkëfinancimi.

Pengesat sociale dhe kulturore për angazhimin e të rinjve

Normat kulturore dhe pritshmëritë shoqërore shpesh kufizojnë pjesëmarrjen e të rinjve, veçanërisht në rolet e qeverisjes dhe vendimmarrjes. Në zonat rurale dhe komunitetet tradicionale, të rinjtë – veçanërisht gratë – u përballën me rezistencë kur përpiqeshin të angazhoheshin në aktivitete drejtuese. Për të kapërcyer këtë, u zbatuan fushata ndërgjegjësimi që theksuan ndikimin pozitiv të përfshirjes së të rinjve, duke sjellë rezultate pozitive përmes përfshirjes më të gjerë dhe rritjes së pjesëmarrjes.

Koordinimi ndërmjet palëve të interesuara

Bashkëpunimi ndërmjet institucioneve qeveritare, organizatave të shoqërisë civile dhe partnerëve ndërkombëtarë ndonjëherë ka qenë joefikas, duke çuar në mbivendosje të nismave ose vonesa në zbatimin e programeve. Për të adresuar këtë, ekipet e projektit krijuan plane të përbashkëta veprimi, takime konsultimi dhe platforma digjitale të përbashkëta, duke përmirësuar komunikimin dhe koordinimin.

Kontakti me komunitetet e marginalizuara

Programi ka shërbyer si një mundësi e vlefshme për të rritur pjesëmarrjen midis zonave rurale dhe urbane. Duke përdorur aktivitete programore si seminare trajnimi dhe ngritje kapacitetesh, të rinjtë u pajisën me aftësi të nevojshme. Këto aktivitete kontribuan në rikthimin e këshillave rinore lokale dhe inkurajuan dialogun lokal.

Vështirësitë e përgjithshme dhe konteksti më i gjerë Një vështirësi kryesore për organizatat e shoqërisë civile është konteksti rajonal dhe politik i Ballkanit Perëndimor, i cili është shumë i përqendruar në reformat për integrimin në BE. Shumë të rinj vazhdojnë të përballen me papunësinë dhe përjashtimin nga vendimmarrja, ndërkohë që financimi për programet e bazuara në komunitet mbetet i kufizuar. Ndryshimi i orientimeve të donatorëve ka shpërqendruar mbështetje nga programet e parandalimit dhe forcimit të qëndrueshmërisë së të rinjve.

7. PERFUNDIME DHE REFLEKTIVE MBI POLITIKAT

Ky vlerësim empirik ofron një qasje krahasuese mbi realitetet e jetuara dhe perceptimet nga të rinjtë në Shqipëri, Bosnjë-Hercegovinë dhe Kosovë. Në rajon, të rinjtë përballen me sfida të vazhdueshme dhe të nderlidhura që dëmtojnë zhvillimin, stabilitetin dhe qëndrueshmërinë e tyre afatgjatë. Këto sfida përfshijnë papunësinë, mospërputhjet e profileve profesionale me arsimin apo punesimin, infrastrukturën qytetare me dobët dhe besimin e kufizuar tek institucionet publike. Ndërsa këto gjetje theksohen në diskursin publik, ky raport i forcon ato përmes mbledhjes së të dhënave të drejtpërdrejta dhe qasjes analitike të mbështetur në histori të jetuara dhe të treguara nga të rinjtë.

Ajo që e veçon këtë studim është reflektimi i tij mbi mënyrën sesi brishtësia strukturore dhe stanjacioni i perceptuar që formojnë një identitet rinor—një identitet që po përcaktohet gjithnjë e më shumë nga frustrimi, migracioni, indiferenca social apo shkëputja politike. Të rinjtë në të tre vendet raportojnë ndjenja përjashtimi—jo vetëm nga jeta ekonomike, por edhe nga diskursi publik dhe proceset vendimmarrëse. Megjithatë, pavarësisht këtyre pengesave, të rinjtë demonstrojnë vazhdimisht një kapacitet për reflektim kritik dhe optimizëm për të ardhmen e tyre, ndonëse më pak për të ardhmen e vendeve të tyre. Ky ndryshim thekson një paradoks të rëndësishëm: ambicia personale është e gjallë, por besimi publik po shkatërrohet.

Disa reflektime nga të dhënat e mbledhura:

- Migracioni si një strategji e arsyeshme për përballimin e kushteve: Për shumë të rinj, emigrimi nuk është vetëm një ëndërr—është një përgjigje e kalkuluar ndaj dështimeve strukturore në shtëpi. Dëshira e fortë për t'u larguar nga vendi pasqyron jo vetëm nevojën ekonomike, por edhe mungesën më të gjerë

të besueshmërisë dhe përgjegjësisë nga institucionet. Kjo tregon një krizë legjitimiteti me të cilën përballen qeveritë në të gjithë rajonin.

- Radikalizmi ka të bëjë më shumë me përkatësinë sesa me besimin: Gjetjet e këtij studimi forcojnë idenë se ekstremizmi i dhunshëm tek të rinjtë rrallë është i rrënjosur në angazhim ideologjik të thellë. Më tepër, ai shfaqet në kontekste ku dëshpërimi ekonomik, fragmentimi i identitetit dhe mungesa e kuptimit janë të pranishme. Pra, adresimi i radikalizmit ka të bëjë më shumë me krijimin e hapësirave për përfshirje, mundësi dhe zë, sesa me de-radikalizimin e ideve.
- Pjesëmarrja e të rinjve është e nënvlerësuar sistematikisht: Edhe pse ekzistojnë programe rinore në të tre vendet, ato shpesh operojnë në margjina—ose janë të drejtuara nga donatorët, të integruara dobët, ose të zbatuara përmes strukturave të thjeshtuara. Qeveritë lokale shpesh nuk kanë kapacitetin buxhetor ose institucional për të mbështetur rininë në mënyrë sistematike. Deri sa këshillat rinorë, qeverisja e shkollave dhe buxheti pjesëmarrës të bëhen pjesë e strukturave të qëndrueshme dhe të mbështetura, angazhimi i vërtetë do të mbetet një qëllim aspirues.
- Pabarazia gjinore dhe gjeografike po thellon hendekun e qëndrueshmërisë: Të rinjtë femra, rinia rome dhe ata nga komunitetet rurale përballen me nivele disproporcionale të përjashtimit, diskriminimit dhe rrezikut. Intervenimet duhet të kalojnë përtej retorikës së përfshirjes dhe në vend të kësaj duhet të ofrojnë programe të diferencuara me ekuilibër në qendër. Politikat rinore të një masë për të gjithë nuk janë vetëm joefektive—ato janë përjashtuese nga natyra.

Në mënyrë kritike, raporti supozon se të rinjtë nuk janë thjesht përfitues pasivë, por aktorë politikë dhe shoqërorë—të aftë për të sfiduar, rimodeluar dhe transformuar shoqëritë e tyre nëse u jepen mjetet dhe hapësira për ta bërë këtë. Pasojat për politikanët, shoqërinë civile dhe donatorët janë të qarta: investimet në qëndrueshmërinë e rinisë nuk janë thjesht për mbrojtje—ato kanë të bëjnë me transformim. Dështimi për ta njohur këtë do të thellojë jo vetëm pakënaqësinë ekzistuese, por mund të përshpejtojë gjithashtu daljet e talenteve, ekstremizmin politik dhe fragmentimin shoqëror.

Në fund, qëndrueshmëria rajonale kërkon më shumë se programe—ajo kërkon vullnet politik. Të rinjtë duhet të shihen jo si një sfidë demografike, por si bashkëautorë të të ardhmes demokratike, ekonomike dhe shoqërore të rajonit. Nëse kjo brez do të mbetet i lidhur me Ballkanin Perëndimor, institucionet duhet të tregojnë se janë të vlefshme për t'u investuar—dhe të vlefshme për të qëndruar.

Përfundimet dhe Rekomandimet e Politikave

1. Për Struktura Qeveritare

- o **Parandalimi i Krimit dhe Ndërtimi i Qëndresës me Fokus në Rininë**
 - Institucionalizoni angazhimin e rinisë përmes kuadrit kombëtar dhe lokal, si këshillat rinore dhe strategjitë rinore komunale.
 - Njohni sportet, arsimin, artet dhe iniciativat qytetare si mjete strategjike për parandalimin e krimit, jo vetëm për zhvillimin shoqëror.
 - Integroni zhvillimin e rinisë në strategjitë kombëtare të arsimit, punësimit, sigurisë publike dhe mbrojtjes sociale.
 - Prioritizoni financimin publik të qëndrueshëm për iniciativat e drejtuara nga rinia dhe

- mekanizmat lokale të parandalimit të krimit.
- Zhvilloni politika përfshirëse që pasqyrojnë përvojat e ndryshme të rinisë, veçanërisht ato nga grupet etnike, LGBTQI+ dhe komunitetet rurale.
- **Përputhshmëria e Arsimit me Punësimin**
 - Reforma e sistemeve të arsimit për t’u përputhur më mirë me nevojat e tregut të punës.
 - Prezantoni modele arsimi dy-drejtëpërdrejt, këshillim karriere dhe mundësi për praktika profesionale ose shkollime.
 - Nxitni bashkëpunimin me sektorin privat në punësimin e rinisë dhe inovacionin.
- **Parandalimi i Radikalizimit dhe Ekstremizmit**
 - Promovoni edukatën qytetare, aftësitë mediatike dhe qytetarinë përfshirëse brenda sistemeve të arsimit formale.
 - Mbështesni kampanjat kundër-narrativë digjitale që adresojnë ekstremizmin dhe gjuhën e urrejtjes online.
 - Institucionalizoni strategjitë kombëtare dhe lokale të riintegritimit për rininë që largohet nga ideologjitë ekstreme ose krimi.
- **Mbrojtja e Gjinive dhe Grupet Minoritare**
 - Zbatoni ligjet anti-diskriminim dhe shkallëzoni shërbimet për dhunën e bazuar në gjini dhe përjashtimin.
 - Rrisni financimin e synuar për programet që mbështesin grupet e marginalizuara si rinia rome dhe ata nga zonat rurale.

2. Për Agjencitë e Zbatimit të Ligjit

- **Policia Miqësore me Rininë**
 - Krijoni njësi të policisë komunitare të trajnuara specifikisht për të angazhuar rininë në mënyrë konstruktive.
 - Parandaloni profilizimin e rinisë dhe praktikat diskriminuese gjatë takimeve me organet e rendit.
 - Trajtoni oficerët për ndjeshmërinë kulturore, komunikimin me të rinjtë dhe zgjidhjen pa dhunë të konflikteve.
 - Bashkëpunimi për Sigurinë në Shkollë dhe Komunitet
 - Bashkëpunoni me shkollat, punonjësit e rinisë dhe OJQ për të zhvilluar sisteme paralajmërimi dhe protokolle parandalimi dhune.
 - Vlerësoni dhe sigurohuni që hapësirat publike që frekuentohen nga rinia, përfshirë platformat online, të jenë të sigurta.
- **Përballimi i Ekstremizmit Online dhe Offline**
 - Koordinoni me platformat digjitale dhe njësitë e krimit kibernetik për të monitoruar dhe reaguuar ndaj radikalizimit online.
 - Rritni kapacitetin e organeve të rendit për hetime digjitale dhe promovoni angazhimin pozitiv në hapësirat digjitale.
- **Rehabilitimi dhe Diversioni i Rinisë**
 - Zgjeroni programet e diversionit që ofrojnë mundësi alternative për ndëshkime, duke u përqëndruar në arsim, trajnim dhe mbështetje psikologjike.
 - Forconi sistemet e riintegritimit në bashkëpunim me OJQ-të dhe

shërbimet sociale për rininë që po rikuperohet nga aktivitete kriminale ose ekstremiste.

3. Për Qeveritë dhe Agjencitë Lokale

- **Infrastruktura dhe Pjesëmarrja e Rinisë**
 - Krijoni dhe financoni zyra rinore komunale, këshilla rinore dhe qendra rinore të aksesueshme.
 - Përfshini rininë në mënyrë sistematike në hartimin e politikave lokale dhe planifikimin e zhvillimit.
 - Parandalimi i Krimin Bazuar në Komunitet
 - Krijoni Këshilla Lokale të Sigurisë Publike me përfaqësues të rinisë, edukatorë, aktorë të shoqërisë civile dhe polici për të krijuar zgjidhje të përbashkëta.
 - Përdorni buxhetimin pjesëmarrës për të financuar projekte rinore dhe për sigurinë e komunitetit.
- **Punësimi i Rinisë dhe Qendrat e Inovacionit**
 - Zhvilloni qendra lokale të punësimit për rininë që ofrojnë këshillim karriere, mbështetje për sipërmarrësit dhe trajnim profesional.
 - Inkurajoni partneritetet me bizneset për krijimin e mundësive për praktika dhe shkollime.
- **Angazhimi me Rininë e Rrezikuar**
 - Krijoni programe të veçanta për rininë NEET, rininë romë dhe ata nga zonat rurale ose komunitetet e marginalizuara.
 - Krijoni ekipe mobile për angazhimin e rinisë në zona të vështira për t'u arritur.

4. Për Shkollat dhe Institucionet Edukative

- **Mjedise Shkollore të Sigurta dhe Inkluzive**

- Zbatoni Plane të Gjeruara Sigurie Shkollore në bashkëpunim me policinë, shërbimet shëndetësore dhe aktorë komunitarë.
- Trajnoni stafin shkollor për të njohur dhe adresuar bullizmin, çështjet e shëndetit mendor dhe shenjat e radikalizimit.

o Kurrikula e Përshtatshme dhe Inkluzive

- Integroni edukatën për paqen, angazhimin qytetar, alfabetizimin digjital dhe mendimin kritik në kurrikulën kryesore.
- Promovoni narrativa historike përfshirëse dhe kuptimin ndërkulturor.

o Përgatitja për Karrierë dhe Ndërtimi i Aftësive

- Lehtësoni programet e mentorimit, vizitat eksploruese të karrierës dhe aktivitete për gatishmërinë për punë.
- Përdorni aftësi të buta si komunikimi dhe bashkëpunimi në aktivitetet e zakonshme të të mësuarit.
- Pjesëmarrja e Studentëve në Qeverisjen e Shkollës
- Krijoni këshilla studentësh të fuqizuar dhe sigurohuni që mendimet e tyre të informojnë vendimmarrjen shkollore.
- Mbështesni iniciativat e drejtuara nga studentët për sigurinë, përmirësimin e shkollës dhe avokimin qytetar.

Strategjitë e Qëndrueshmërisë

Për të siguruar ndikimin afatgjatë të programeve të parandalimit të krimit dhe ndërtimit të qëndrueshmërisë me fokus në rininë:

- Kaloni nga qasjet e bazuara në projekte në programe të integruara në politika

dhe struktura.

- Inkorporoni zhvillimin e rinisë në politikat kombëtare dhe lokale, sistemet arsimore dhe buxhetet komunale.
- Diversifikoni financimin përmes partneriteteve publike-private, mbështetjes ndërkombëtare dhe angazhimit të sektorit privat.
- Ndërtoni kapacitet institucional në nivelet kombëtare dhe lokale për të menaxhuar dhe mbajtur programet rinore.

Mundësi Zgjerimi në tërë Ballkanin Perëndimor

Modelet e suksesshme mund të riprodhohen rajonalisht:

- Programi i integritimit përmes sporteve në Shqipëri ofron një model efikas për angazhimin dhe parandalimin e krimit.
- Strategjia e fuqizimit të këshillave rinore në Bosnjë dhe Hercegovinë rrit pjesëmarrjen qytetare dhe përfshirjen në qeverisje.
- Këshillat lokale të sigurisë publike në Kosovë forcojnë besimin midis rinisë dhe institucioneve dhe mund të zgjerohet në të gjithë rajonin.

Krijimi i një **Rrjeti Rinor të Qëndrueshmërisë të Ballkanit Perëndimor** do të forcojë bashkëpunimin rajonal, ndarjen e mjeteve, kornizave politike dhe koordinimin me donatorët

ANEKSE

Aneks1:

Pyetësor për Rininë, OJQ-të,
Përfaqësuesit e CVE dhe Aktorë
të Tjerë të Pjesëmarrës

Pjesa 1: Demografia

1. **Mosha:**
[Zgjedhje: 14-18, 19-24, 25-29]
2. **Gjinia:**
[Mashkull, Femër, Nuk dëshiroj të përgjigjem]
3. **Shteti ku jetoni:**
 - Shqipëri
 - Bosnjë dhe Hercegovinë
 - Kosovë
4. **Niveli i arsimimit:**
 - Fillore
 - Të mesme
 - Arsimi i Lartë
 - Tjetër
5. **Statusi i punës:**
 - I punësuar
 - I papunë
 - Student
 - Tjetër
6. **A jeni i lidhur me ndonjë OJQ, program rinor, ose iniciativë CVE?**
[Po/Jo]

Pjesa 2: Qëndrueshmëria Rinore dhe Ndikimi i Programeve

7. Çfarë janë sfidat më të mëdha që ndikojnë në rininë në komunitetin tuaj?

[Zgjidhni të gjitha që vlejné]

- Pasiguri ekonomike
- Qasje e kufizuar në arsim dhe trajnim
- Pasiguri politike
- Përcaktim/Diskriminim social
- Kërcënime nga radikalizimi/ekstremizmi
- Tjetër (ju lutem specifikoni)

8. Sa shpesh angazhoheni në aktivitete komunitare ose qytetare?

- Asnjëherë
- Rrallë
- Disa herë
- Shpesh
- Shumë shpesh

9. A besoni se programet ekzistuese ndihmojnë në përmirësimin e qëndrueshmërisë rinore?

- Po
- Jo
- Nuk jam i sigurt

10. Në cilat lloje programesh rinore keni marrë pjesë?

[Zgjidhni të gjitha që vlejné]

- Programe arsimimi/trajnimi
- Iniciativa për angazhimin qytetar
- Programe mentorimi
- Fushata ndërgjegjësimi
- Asnjë

Pjesa 3: CVE dhe Efektiviteti i Politikave

11. Si do ta vlerësonit njohurinë tuaj mbi rrezikun e radikalizimit mes rinisë?

- Shumë e ulët
- E ulët
- Mesatare
- E lartë
- Shumë e lartë

12. Cilat mekanizma mbështetës mendoni se janë më efektivë për forcimin e qëndrueshmërisë rinore?

[Zgjidhni të gjitha që vlejnë]

- Më shumë programe arsimimi/trajnimi
- Mundësi më të mira ekonomike
- Më shumë angazhim rinor në proceset e vendimmarrjes
- Rrjeta më të forta komunitare
- Iniciativa të targetuara CVE
- Tjetër (ju lutem specifikoni)

13. Cilat ndërhyrje shtesë mendoni se janë të nevojshme në rajonin tuaj?

Aneksi 2:**Diskutim në Grup Fokusimi për Rininë, Anëtarët e Këshillave të Sigurisë Lokale, Përfaqësuesit e CVE, Edukatorët, dhe Liderët e Komunitetit**

Kohëzgjatja: 40-60 minuta

Temat dhe Pyetjet e Diskutimit

A. Prezantimi dhe Ngrohja

1. Mund të prezantoheni dhe të shpjegoni shkurtimisht rolin tuaj në komunitet?
2. Cilat janë disa nga sfidat kryesore që rinia përballet në rajonin tuaj?

B. Qëndrueshmëria Rinore dhe Ndikimi i Programeve

3. Çfarë do të thotë "qëndrueshmëri rinore" për ju?
4. A keni përfituar ju ose dikush që njihni nga ndonjë program mbështetës për rininë? Si ka qenë përvoja?
5. A ka mundësi të mjaftueshme për rininë që të marrë pjesë në proceset e vendimmarrjes komunitare?

C. Perceptimet për Radikalizimin dhe Mekanizmat e Parandalimit

6. A mendoni se radikalizimi është një çështje në komunitetin tuaj? Pse ose pse jo?
7. Si i adresojnë programet ekzistuese CVE këto shqetësime?
8. Cilat janë disa shenja të hershme të radikalizimit të rinia?

D. Ndërhyrjet e Ardhsme dhe Rekomandimet

9. Cilat lloje programesh ose politikash do të kishin ndikimin më të madh në qëndrueshmërinë rinore?
10. Çfarë mund të bëjnë më mirë qeveritë lokale, institucionet dhe OJQ-të për të mbështetur rininë?
11. Si mund të luajë rinia një rol më aktiv në formësimin e të ardhmes së komunitetit të saj?

Annex 3:**Intervistë me Aktorë Kyç, Politikëbërës,
Ekspertë të Kërkimit, Liderë OJQ, dhe
Pjesëmarrës të P/CVE**

Intervista Semi-strukturuar (30-60 minuta)
Pyetje për Intervistën

A. Informacioni i Përgjithshëm

1. Mund të përshkruani rolin dhe përvojën tuaj lidhur me qëndrueshmërinë rinore ose CVE?

B. Sfidat Rajonale dhe Qëndrueshmëria Rinore

2. Çfarë mendoni se janë kërcënimet më të mëdha për qëndrueshmërinë rinore në Ballkanin Perëndimor?
3. Si e ka trajtuar institucioni/organizata juaj këto çështje?

C. Efektiviteti i Programeve dhe Politikave Ekzistuese

4. Si do ta vlerësonit efektivitetin e programeve ekzistuese për qëndrueshmërinë rinore?
5. A ka boshllëqe në qasjet aktuale që duhet të adresohen?

D. Bashkëpunimi Institucional dhe Kapaciteti

6. Sa mirë bashkëpunojnë institucionet, OJQ-të, dhe grupet komunitare në nismat për qëndrueshmërinë rinore?
7. Cilat janë sfidat kryesore për një bashkëpunim më të mirë rajonal?

E. Ndërhyrjet e Ardhshme dhe Rekomandimet

8. Cilat rekomandime politike do të sugjeronit për forcimin e qëndrueshmërisë rinore?
9. Si mund të shfrytëzohen më mirë rrjetet rajonale si IANS për të arritur ndikim?
10. Cilat janë tri prioritetet kryesore për përmirësimin e qëndrueshmërisë rinore në pesë vitet e ardhshme?

BIBLIOGRAFIA DHE MATERIALET BURIMORE

Raporte dhe Studime

- Komisioni Evropian. (2023). Pako e Zgjerimit të Ballkanit Perëndimor 2023. Bruksel: Komisioni Evropian.
- Komisioni Evropian. (2022). Komunikimi mbi Politikën e Zgjerimit të BE-së. Bruksel: Komisioni Evropian.
- UNDP. (2022). Parandalimi i Ekstremizmit Të Dhunshëm Përmes Pjesëmarrjes Rinore në Ballkanin Perëndimor. Zyra Rajonale e UNDP-së për Evropën dhe CIS.
- UNDP. (2022). Raporti i Zhvillimit të Njeriut: Kohë të Pasigura, Jetë të Pashtruara. New York: UNDP.
- UNDP. (2020). Rinia dhe Ekstremizmi i Dhunshëm në Mediat Sociale – Harta e Kërkimeve. New York: UNDP.
- Banka Botërore. (2022). Raporti Regjional Ekonomik i Ballkanit Perëndimor: Adresimi i Papunësisë Rinore dhe Mospërputhjes së Aftësive. Washington, D.C.: Grupi i Bankës Botërore.
- Banka Botërore. (2023). Diagnostikimi i Puneve në Shqipëri. Washington, D.C.: Grupi i Bankës Botërore.
- OECD. (2022). Forcimi i Pjesëmarrjes Rinore në Ballkanin Perëndimor. Paris: OECD.
- ILO. (2021). Papunësia Rinore dhe Informaliteti në Evropën Juglindore: Sfidat dhe Pëgjigjet Politike. Gjenevë: Organizata Ndërkombëtare e Punës.
- UNODC. (2021). Trendet e Krimit dhe Sfidat në Ballkanin Perëndimor: Një Vlerësim Rajonal. Vjenë: UNODC.
- OSCE. (2021). Rinia dhe Siguria: Kuptimi i Rolit të Rinisë në Parandalimin e Krimit dhe Radikalizimit në Ballkanin Perëndimor. Vjenë: OSCE.
- OSCE. (2023). Statusi i Arsimit dhe Radikalizimit në Bosnjë dhe Hercegovinë. Sarajevë: Misioni i OSCE-së.
- Këshilli i Evropës. (2022). Puna Rinore dhe Parandalimi i Krimit në Evropën Juglindore: Praktikat Më Të Mira dhe Rekomandimet Politike. Strasburg: Këshilli i Evropës.
- Friedrich-Ebert-Stiftung (FES). (2021). Rishikimi i Vlerësimit të Rinisë Juglindore 2021: E Ardhmja në Rrezik. Berlin: FES.
- Forumi Evropian i Rinisë. (2023).

Indeksi i Përparimit të Rinisë 2023. Bruksel: Forumi Evropian i Rinisë.

- Këshilli i Bashkëpunimit Rajonal. (2023). Bariometri i Ballkanit 2023: Anketë mbi Opinione të Publikut dhe Biznesit. Sarajevë: RCC.
- Shërbimi i Kërkimit i Parlamentit Evropian. (2022). Dezinformimi në Ballkanin Perëndimor: Një Kërcënim për Demokracinë. Bruksel: EPRS.
- RAN i BE-së (Rrjeti i Ndërgjegjesimit mbi Radikalizimin). (2023). Arsimimi dhe Parandalimi i Radikalizimit në Ballkanin Perëndimor. Bruksel: Komisioni Evropian.
- Instituti për Demokraci dhe Mediation (IDM). (2022). Rinia dhe Pjesëmarrja Politike në Shqipëri. Tiranë: IDM.
- Qendra për Studime të Sigurisë (CSS). (2023). Kthimi dhe Reintegrimi: Strategjitë e CVE në Ballkanin Perëndimor. Sarajevë: CSS.
- EUROPOL. (2023). Ekstremizmi Online dhe Tendencat e Rekrutimit Rinor në Ballkan. Hage: EUROPOL.
- Iniciativa për Kundër-Terrorizmin të Ballkanit Perëndimor (WBCTI). (2023). Rishikimi Rajonal mbi Masat CVE. Vjenë: WBCTI.

Website dhe Burime Online

- Komisioni Evropian: <https://ec.europa.eu>
- UNDP: <https://www.undp.org>
- Banka Botërore Ballkani Perëndimor: <https://www.worldbank.org/en/region/eca/western-balkans>
- UNODC: <https://www.unodc.org>
- OSCE: <https://www.osce.org>
- Këshilli i Evropës – Sektori Rinor: <https://www.coe.int/en/web/youth>
- Friedrich-Ebert-Stiftung (FES): <https://www.fes.de/en>
- Forumi Evropian i Rinisë: <https://www.youthforum.org>
- Organizata Ndërkombëtare e Punës (ILO): <https://www.ilo.org>
- Këshilli i Bashkëpunimit Rajonal: <https://www.rcc.int>

RRUGËT DREJT QËNDRESËS:

PËRMBLEDHJE E PROJEKTIT

Ky projekt ka forcuar elasticitetin e të rinjve në Ballkanin Perëndimor (Shqipëri, Bosnje dhe Hercegovinë dhe Kosovë) duke adresuar sfidat kryesore socio-ekonomike, duke përfshirë luftën në arsim dhe punësim, presionet e migracionit, krimin dhe ekstremizmin e dhunshëm. E rrënjosur në kuadrin programor “Ballkani i zgjuar” dhe i përafuar me Axhendën 2030 për Zhvillim të Qëndrueshëm, nisma ka punuar në mënyrë aktive për të parandaluar marginalizimin e të rinjve dhe për të nxitur kohezionin social përmes edukimit, zhvillimit të aftësive dhe angazhimit qytetar.

Nëpërmjet ndërhyrjeve të tij, projekti ka trajtuar sfidat kritike rajonale, si:

- Papunësia e lartë e të rinjve, e cila ka qenë një pengesë e vazhdueshme për përfshirjen ekonomike (Banka Botërore, 2023).
- Tendencat e migracionit që kanë kontribuar në largimin e trurit dhe dobësimin e komuniteteve lokale.
- Pjesëmarrja e kufizuar e të rinjve në vendimmarrje dhe zhvillimin e politikave.
- Dobësitë ndaj krimit dhe radikalizimit, të përkeqësuar nga vështirësitë ekonomike, paqëndrueshmëria politike dhe strukturat e dobëta të qeverisjes (UNDP, 2022; Rrjeti i Ndërgjegjesimit për Radikalizimin e BE-së, 2023).

Për të adresuar këto çështje, projekti ka arritur me sukses:

- Fuqizimi i të rinjve përmes edukimit, trajnimit profesional dhe pjesëmarrjes qytetare.
- Angazhohen institucionet lokale, OSHC-të dhe drejtuesit e komunitetit për të forcuar

qëndrueshmërinë e të rinjve.

- Lehtësimi i bashkëpunimit ndërkufitar, duke mundësuar shkëmbimin e praktikave më të mira në parandalimin e krimit dhe luftimin e ekstremizmit të dhunshëm (CVE).
- Zbatoi strategji të parandalimit të hershëm, duke përfshirë iniciativat e udhëhequra nga të rinjtë, programet sportive dhe fushatat e shkrim-leximit dixhital.

Duke u fokusuar në ndërhyrjet e bazuara në prova dhe vlerësimin e ndikimit rajonal, projekti ka kontribuar në stabilitetin afatgjatë dhe zhvillimin e qëndrueshëm në Ballkanin Perëndimor. Ai ka rritur kohezionin social, ka ofruar mundësi ekonomike për të rinjtë dhe ka forcuar qëndrueshmërinë e komunitetit kundër krimit dhe ekstremizmit.